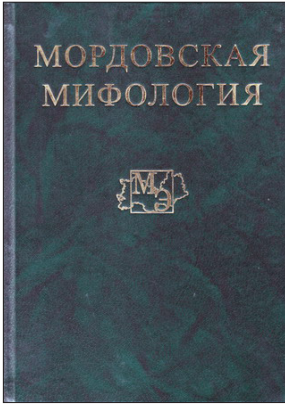

Teetähis mordva mütoloogia uurimisel

***Mordovskaja mifologia. Entsiklopedija I: A–K.* Saransk: Nauchno-issledovatel'skii instituut gumanitarnyh nauk pri Pravitel'stve Respubliki Mordovia. 2013. 484 lk.**

2013. aastal avaldati Saranskis 484-leheküljeline Mordva mütoloogia entsüklopeedia esimene köide, mis hõlmab märksõnu A–K. Mordva Vabariigi Humanitaarteaduste Instituudi väljaanne on kolmas viimase kolmekümne aasta jooksul avaldatud akadeemiline mütoloogiakäsitus. Käsitluste arv on unikaalne, sellele pole midagi vastu seada suurtelgi rahvastel, rääkimata keskmistest või väikerahvastest. Mordvalasi (mokšasid, ersasid ja šokšasid) elab Mordva vabariigis kokku 331 000, lisaks hajalas elavad rahvuskasulased, kokku üle miljoni inimese. Mütoloogiaköidete ettevalmistamine on seotud soome-ugri rahvaste ühisprojektiga *Mythologia Uralica* (Hoppál 2011), projekt on nii või teisiti mõjutanud kõiki selles osalenuid, sh esimesel kogunemisel Joensuu käinud Tatjana Devjatkina, Nikolai Mokšini ja Niina Jurtšenkova töid.

Varasemad väljaanded esindasid ühe autori vaadet, nende kirjutatud on sissejuhatused ja mütoloogiasõnastiku artiklid (Devjatkina 1998; Mokšin 2004). Tatjana Devjatkina köide tugineb poeetilisele ja usundilisele folkloorile, tavandikirjeldustele, etnograafilisele trükisõnale. Artiklite juures esitatakse ersa- ja mokšakeelne terminoloogia, piirkondlikud erijooned. Mokša rahvusest õpetlase mütoloogiakäsitus on avaldatud mokša, vene, eesti, inglise, araabia ja prantsuse keeles. Nikolai Mokšini käsitus on etnograafia/etnologia-kesksem, kuid vene keeles avaldamine tagab ka laia lugejaskonna.

Uus väljaanne on senistest kõige mahukam, kompleksne teatmeteos, kus Valeri Jurtšenkovi ja Igor Zubovi toimetajakäe all on autorite kollektiiv valmistanud ette erinevaid mõistete väljasid, folklooriliike, usundit, tavandinähtusi ja mütoloogiat hõlmava entsüklopeediliste artiklitena vormistatud koguteose. Koostamise üldfilosoofilise aluse poolest erineb uus entsüklopeedia varasematest. Lähenedamise põhimõtted on formuleerinud V. Jurtšenkov ja N. Jurtšenkova (2013: 6–16), kes toovad esile mütoloogia kui kultuuri mõjutava ja sellega dialoogis oleva terviku. Vastavalt sellele on eessõnas lähemalt iseloomustatud mütoloogiat kui maailmavaadet. Järgmisena on iseloomustatud mütoloogiat kui loomingut ja teaduse allikat: mütoloogia kajastumist erinevates kunstiliikides ja selle mõju loomingulisele käekirjale. Mütoloogia ja teaduse vahekordade all käsitletakse kogumis-, avaldamis- ja uurimislugu, märkides ära erinevad suundumused (kirjeldav, rekonstrueeriv ja detailsete analüüside periood).

Vastavalt sissejuhatuses käsitletule on ka märksõnastik laiahaardeline, sisaldades üldisi moraali-, eetika- ja usundimõisteid (nt *kurjus ja headus, rikkus*), etnograafia- (nt *maja, saun*), kombestiku- ja folkloorimõisteid. Artiklid on kirjutatud kalendrisüsteemi ja pühade kohta, jumalustest ja demonoloogiast, mütoloogia laia leviga mõistetest (nt *elupuu ja surmapuu*). Perekonnakombestiku juures vaadeldakse seni vähem käsitlust

leidnud juhtumeid, sh lastega seotud kommete ja mütoloogia seoseid. Viimane märksõna sisaldab tavandit ja uskumusi alates lapse esimesest pesemisest, saunatamisest, hälli panemisest juustelõikamise ja kogukonda liitvate rituaalideni. Lastefolkloor ja laste osa tavandis on esile toodud mitmes artiklis, näiteks kalendritavandiga ristuvates märksõnades. See on meeldiv uuendus, eriti arvestades, et osa kombestikust on viimasel sajandil märgiliselt seotud lastega, orienteeritud lastele või osa lastefolkloorist.

Märksõnastiku koostamise aluseks on olnud märgilisus usundilises süsteemis ja kultuuris. Lugejamulje põhjal võib üldistada (märksõnastik ilmub järgnevas köites), et teoses on artikliga esindatud märgilised esemed, taimed, loomad, isikud, temporaalsed ja kalendaarsed nähtused, olulised topograafilised keskmed, samuti (rituaalsed) tegevused ja praktikad. Otseselt mütoloogiliste olendite ja müütidega seotud teave on esitatud kui osa suuremast tervikust.

Autoreid on huvitanud ka invariantsete sõnumite väljasõelumine, erinevate koodisüsteemide ühendamine (vrd Tolstoi & Tolstaja 2013). Kombestiku käsitlemine usundi kontekstides (üks teose erijooni) on vene folkloristikale tunnuslik ja seotud pikaajaliste teoreetiliste tavadega (Propp 1963; Baiburin 1983; Tolstoi 2013 jpt).

Märkimisväärne hulk artikleid tutvustab folkloori kogujate ja uurijate tegevust. Elulooandmete kõrval on toodud esile tegevusalad ja uurimisvaldkonnad, bibliograafia esitab tähtsamad uurimistööd. Kogujate puhul on fikseeritud kogumispiirkond ja talletatud liigid. Sellises võtmes artiklid annavad teavet isiku panusest kultuuriprotsessi ja tihti on panus vägagi mitmetahuline. Etnomusikoloog Nikolai Bojarkin (snd 1947) on lisaks paljukasutatud uurimustele folklooril põhineva heliloomingu autor ja koorijuht, ta on osalenud teadusorganisatsioonilises tegevuses ja olnud erialaorganisatsioonide aktiivne liige.

Viktor Danilov (1942–2002) resideeris suurema osa oma täiskasvanuelust Eestis, olles mordva rahvaluule koguja, rahvalaulude esitaja, rahvuskultuuri viljakas tutvustaja ja populariseerija. On tore näha teda kõrvuti teiste kogujatega. Artikkel iseloomustab tema kogutud folkloori, osalemist ansambli Hellero ning muid seikasid.

Mahukas artiklisari puudutab professionaalsete kunstide ja müütide seoseid. Kujutava kunsti ja müütide seoste üldartiklile lisaks on entsüklopeedias eraldi artikliga esindatud etnokunstnikud, sh etnofuturistliku müüdilise maailma kujutajad, puuskulptorid jpt.

Entsüklopeedia artiklid on illustreeritud fotodega (ajalooline dokumenteeriv foto), mis oma narratiivi ja detailidega laiendab suurepäraselt sisuartikleid. Raamat sisaldab aga ka palju eriilmelist kunsti, vahel mitu reproduktsiooni artikli kohta. Illustreeriv külg on jõuline ja mõjub omalaadse kunstialbumi või visuaalse ülevaateteosena: enduvad stiilid, koolkonnad ja tüüpvõtted.

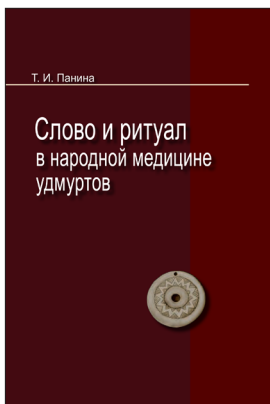
Tähestikuline erinevaid teemasid ühendav kompleksne tervik on mugav kasutada. Teadus- ja kultuurilooliselt oluliste artiklite (folkloristid, rahvaluulekogujad, etnokallakut viljelenud kunstnikud jt) sulandamine sõnastiku põhiossa pole paha mõte, arvestades tänapäevase laisavõitu lugejaga. Raamat annab ülevaate mütoloogiast ja usundist, Mordva teadlaskonna ja kunstirahva osast kultuuri loomise protsessis ning müütide peegeldumisest kultuuri- ja kunstiteostes. Mütoloogia ja usundi esitlemisel on tehtud suur ja omanäoline töö, jääb oodata järke.

Mare Kõiva

Kirjandus

- Baiburin, Albert 1983. *Zhilishche v obriadakh i predstavleniakh vostochnykh slavian*. Leningrad: Nauka.
- Devjatkina, Tatjana 1998. *Mifologia mordvy*. Saransk: Krasnoi Oktjabr.
- Hoppál, Mihály 2011. Encyclopaedia of Uralic Mythologies: Towards a New Synthesis. Hoppál, Mihály & Szabó, Péter S. (toim). *Science of Religion in Hungary*. Special issue of Vallástudományi Szemle published for the 10th Conference of the European Association for the Study of Religions. Budapest: King Sigmund College, the Hungarian Association for the Academic Study of Religions, lk 69–86.
- Mokšin, Nikolai 2004. *Mifogogiia mordvy: etnograficheski spravochnik*. Saransk: Mordovskoe knizhnoe izdatel'stvo.
- Propp, Vladimir 1963. *Russkie agrarnye prazdniki*. Leningrad: Nauka.
- Tolstoi, Nikita 2013. Problemy rekonstruktsii drevneslavianskoi dukhovnoi kul'tury. *Slavianskaia etnolingvistika. Voprosy teorii. Ko Vtoromu Vserossiiskomu soveshchaniuu slavistov*. Moskva, 5–6 noiabria 2013 g. Moskva: Institut Slavjanovedenii.
- Tolstoi, Nikita & Tolstaja, Svetlana 2013. O slovare "Slavianskie drevnosti". *Slavianskaia etnolingvistika. Voprosy teorii. Ko Vtoromu Vserossiiskomu soveshchaniuu slavistov*. Moskva, 5–6 noiabria 2013 g. Moskva: Institut Slavjanovedenii.

Uusim käsitus udmurdi loitsudest

Tatjana Panina. Slovo i ritual v narodnoi meditsine udmurtov. Iževsk: Udmurdi Ajaloo, Keele ja Kirjanduse Instituut. 2014. 238 lk.

Viimastel aastakümnetel avaldatud Tatjana ja Vladimir Vladõkini uurimused udmurdi loitsudest ja palvetest ning Vladimir Napolskihhi avaldatud loitsutekstid osutavad eripärasele ja huvitavale kultuurinähtusele ja ootamatute folklooriseostega liigile. Äsja Udmurdi Ajaloo, Keele ja Kirjanduse Instituudi poolt avaldatud Tatjana Panina käsitus põhineb ulatuslikul materjalil ja vaatleb loitsude kui tekstide ja usundilise tegevuse külgi loitsu-uurimise parimate tavade kohaselt. Viimast väidet kinnitab asjaolu, et ükskõik millises riigis, millise etnilise rühma või rahvuse loitsukorpusega on tegemist, iseloomustab uurimusi akadeemiliste just sellele

liigile omaste käsitusstandardite järgimine, liigiomaste joonte ja tüpoloogiate loomine. Ühtlasi on raamat näide elavnenu loitsu-uurimise trendist.